

ŞİİR VE GENENEK ÜZERİNE KONUŞMALAR/onbeş

Nuri Peksöz

Konuşturan: **Tayyib Atmaca**

Önünüzde tarihi bir kapı var ve siz bu kapıyı elinizde avuç alanınızı aşan bir usta elinde düğülmüş bir açar ile sözün kapısını açtığınızda gelenek ve şiir üzerine döşediğiniz, ruh ve gönül işçiliği ile süslediğiniz şiir otağı nasıl meydana geldi?

Edebiyatımızın büyük şairi Fuzuli: “Şiir vehbidir.” der. Bu konuda hiçbir tereddüdüm yoktur. İnsanın kelimah sahibi kılınması nasıl ilahi bir hikmetse ilhamla donatılması da o derece büyük bir hikmettir. Ben taşrada doğup büyüdüm. Yazılı kültürden önce şifahi kültürle karşılaştım. Çobanların, dağlarda yankılanan türkülerini dinledim. Masallardaki ledünni manaların, halk hikâyelerindeki riyasız sevdaların büyüüne kapıldım. İslami lambaların aksinde hayalle gerçeğin çatışmalarını yaşadım. Kilimlerin heybelerinde desenlerinde yakalandım hayallere. Okulsuz bir köy, yolsuz, ışsız... Erkekler gurbette, o zaman ayrılık, hasret daha çok anlamlıydı ve can yakıcıydı.

İlk şiirlerim Kemalettin Kamu'nun ifadesiyle bir “çoban çocuğu” olduğum zamanlar dağlarda yankılanmıştı. Yazılmamış diğer sözlerin kaderi gibi rüzgârlara savrulup gitti bütün söylediklerim. Hüsün ve gönül arasındaki o gizemli bağ benim ruhumda vardı. Hayran olan bir gönül bende olmasaydı şiirle yollarımız kesişmezdi. Gurbet duygusunu ilk kez parasız yatılıda tattım. İlkokul üçüncü sınıfta yazdığım bir şiir okul panosuna asılmıştı. Sadırlarda olanları satırlarda görmek hoş bir duyguydu elbette.

Okul hayatım hep mahrumiyet içinde geçti. Evden uzak bir on yedi yıl. Sekiz yıl yatılı okudum. Ardından bekâr evleri, otel odaları... Mübtezellerin kaldığı ucuz şehir otellerinde nice insan hikâyeleri dinlemiştim. Duygusal travmalar, yıkılışlar şiiri besler mi bilmem. Şiirle hüznün birbirine çok yakıştığına inananlardanım. Bir şiirimde “Türküler getirdim bu şehre.” demiştim. Benim şiirim bir taşralı şairin sergüzeştidir. “Sıla ve Çocuk” şiirinde o köylü çocuğun okul yollarında savruluşları vardır. Sanıyorum bu zor yolculuklarda şiirle teskin oldum.

Yanınıza genç bir şair adayı geldi, elinde üç beş tane şiiri var ve günümüz şairlerinin parmak izlerini taşıyan ya da taşımayan şiir eskizlerini size sunarak “ağabey bu şiirlerimi bir bakar mısınız, benden şair olur mu?” dedi. Bu şair adayının yol hazırlığı gönül çantasında neler olmalı?

Bu karanlıkta bir ışık huzmesi görmek gibidir. Eğer genç adamda bir istidat varsa sözündeki cevherden fark edilir. Bazen tutuşmakta olan ateşe üfleme yeteli olabilir. Şiir öğretilir mi bilemiyorum. Şiirin şekil özellikleri, söz sanatları müfredatımızda var. Ancak filozof “Yolu bilmek başka yürümek başkadır.” der. Yürümeyi kimseye öğretemezsiniz. Yolu biliyorsanız tarif edersiniz. Ancak ben kendimi usta bir şair saymadım.

Gençlerde yetenek varsa şiirin hasını önüne koymalıyız. Söz söylemenin ibadet gibi salih amel olduğuna inandırmalıyız. Söz emanetini yüklenmenin sorumluluğunu öğretmeliyiz. Yunus ilahi aşkı isterken hayretini artırma derdindeydi. Peygamberimiz (sav) “Rabbim hayretimi artır.” diye dua ediyordu. Kapıyı göstermek hüner işidir. Peygamberimiz “Layık olmaya ilim öğretmeyiniz.” derken yine bize başka bir kapı açıyordu. Emanetini ehline vermek gerekir diye düşünüyorum.

Gelenekle gelecek arasında kurulan köprüden elimizi kolumuzu sallayarak geçebilir miyiz? Bu köprüden geçebilmek için hangi çığırlardan geçmemiz gerekir?

Geleneğimizin büyük bir hazine olduğuna inanıyorum. Ancak hazineler viranelerde bulunur derler. Binlerce yıllık atalar mirasını reddetmiş bir toplumuz. Sosyal travmalar yaşamış bir toplum. Viranelerdeki baykuşlar bizi uzun süre bu emaneti sahiplenmekten alıkoymdu.

Gelenek iyi okunursa şaire orijinal bir dil kazandırabilir. Ne yaptığını bilmeyen birinin işi ifsattır.

Gelenek, ne yazdığımız ne kadar yazdığımızı, ürünümüzün değerini bize gösterir. Bize bir dil vermekle kalmaz değer de veririr. Büyük şairleri tanımayanların kibirleri boşunadır. Gerçek âşıkların sofrasına oturan şair, helal sözün ne demek olduğunu öğrenir. O zevki tadar. Mevlana: “Ben hep sofralarınızda olacağım.” derken bunu kastediyordu.

Bir şairde önce medeniyet bilinci olmalı. Hangi medeniyetin çocuğu olduğunu bilmeyenler kimliksiz kalır. “Bizim halkımız artık şiir okumuyor.” diye yakınlar, halkın şiir hafızasına baksınlar. Halkın ezgi-lerine baksınlar Halkımız haram sofralarda beslenmiş adamın sözüne değer vermiyor.

Gelenekten beslenmek, geleneği kutsamak değildir. Aksine geleneği anlamaktır. Bu konuda muhafazakârlığı doğru bulmam. Bu zamanın dili, üslubu başkadır. Yeni olmanın bilincine varmalıyız elbette. Eskinin içindeki yeniyi de görmeliyiz. Her devrin bir zihniyeti, kolektif zevki vardır. Popüler olma kaygısından uzaklaşıp güncel olmayı başarmalıyız.

Günümüzde geleneksel şiirin memelerinden emmeden modern şiir yazılabilir mi?

Modern olabilmek öyle kolay değildir. Geleneği özümsemeden modern olunamaz. Ancak avangart olunur. Bizimkiler “modern” kavramını taklit olarak anlamışlardır. Fransız edebiyatını taklit ederek tercüme şiirin zevksizliğiyle bizi okurken tiksindiren şiirler yazmışlardır. Romanda taklit işe yaradı. Bu konuda başarılı da olundu. Ancak şiir başkadır. Şiir tercüme edilemeyecek kadar millidir. Bizim duygularımızın rengi başkadır. Estetiğimiz bambaşkadır. Mazmunlarımız, gizemlerimiz kısaca dilimiz başkadır. Geleneği tanımdan şiir yazıldı ancak kimse bir şey anlamadı.

Divan ve halk şiirini tanımadan günümüz “modern şiiri”ni yazarken karşılaştığımız engelleri nasıl aşmalıyız?

Önce dil ve üslup sorununu aşmalıyız. Taklit etmekten öte kendimize özgü bir dil bulmak zordur elbette. Yeni olanı keşfetmek gerekir. Genç şairler elbette taklitle başlamalı şiire. Sonra kendilerine ait bir şiiri dili ve üslubu keşfedeceklerdir mutlaka. Güncelleştirmek elbette kolay değildir. Şair hem geleneği bilecek hem de zamanını tanıyarak orijinal olanı yakalayacaktır. Bu konuda gençler iyi bir edebiyat eğitimi almalıdır. Edebiyatın bir ilim olduğunu bilmeliyiz. Aynı zamanda edebiyat güzel sanatlar içinde estetik zevkin doruğa çıktığı bir sanattır. Tefekkür boyutu yanında estetik yönü de ihmal edilmemelidir.

Sözlü bir medeniyetin köşe taşlarını oluşturan şiir nasıl oldu da gönül ve ruh ikliminden uzaklaşarak içi boş kelime yığınlarıyla dolu sadece manası yazanın karnında saklı “şiir” şekline dönüştü?

Şifahi kültürde sözün kalıcı olması, unutulmaması önemlidir. Onun için manzum olanla anlatma zorunluluğu vardı. Modern zamanlarda şiir bu mirasın büyük kısmını nesre devretti. Göçebe toplumlarda sözlü kültür çok güçlüdür. Bizim sözlü kültürümüz çok zengindir.

Sözlü kültür kentlere geldikçe doğal olarak gücünü kaybeder. Şairler sözlü kültürün zenginliğinden faydalanmalıdır. Sözlü kültürü tanımayan sadece tercüme şiirlerle beslenen şairlerde bir lügat şairliği hastalığı başladı.

Şiir bize neyi anlatır?

Şiirde bir gerçeklik var mutlaka ancak şiir bize soyut bir dünya kurar. Bizi beş duyunun tutsaklığından kurtaracak bir dünya. Şiirde insan kendini anlatır. İnsan kendini ifşa ederken sembollerle gizler duygularını. Sadece arif olanlar anlasın ister.

Kendini doğrudan anlatmanın sıkıntısı vardır. Şiir bize anlatma imkânları sunar. Bazen bizi teskin eder bazen acılarımız artırır. Gündelik dilin bayağılığından kurtararak yeni bir dil verir bize. İnsan bu üst dile kavuşunca anlatma ifade etme imkânlarına kavuşur.

Şirin hikemi yanı da var mutlaka bir mısra bazen ciltlere dolu kitaplarla anlatılacak bir gereceği hemen önümüze koyar.

Şiirde usta çırak ilişkisi var mıdır?

Elbette şiirde usta vardır çırak da vardır. Ancak usta bulmak zor iştir. Çırak bulmak da zor iştir. Modern zamanlarda bu kapı kapandı bize. Kapı diyorum çünkü genç şair bu yolla büyük imkânlarla kavuşuyordu. Adını ustasından alan bir şair olmak isterdim.

Şair kendi üslubunu nasıl oluşturur?

Üslup, şairin imzasıdır. Duyguların coşkunluğunu keşfeden bir ırmak gibi: “Nasıl akmalıyım? Nasıl yürümeliyim?” sorularına cevap verecektir şair. Şiirle hemhal olanlar okudukları herhangi bir mısra da bu imzayı görebilirler. Şirin kime ait olduğunu söylerler. Genç şairler taklit ederken çok dikkatli olmalıdır. Ustaların sesi bambaşkadır. Bir Âşık Veysel’in sesi orijinaldir. Bir Yahya Kemal bambaşkadır.

Necip Fazıl şiirimizin ankasıdır. Dikkat ederseniz Necip Fazıl'ın takipçisi nerdeyse yoktur. Çünkü o sesi yakalamak o sesi taklit etmek, o sancıları çekmek zordur.

Gelenekten habersiz geleceğe şiiri nasıl taşıyoruz?

Bu zor hatta imkânsızdır. Gelenekten öğrenilir şiir. Şiirin başka bir okulu yoktur. Vahiy okumamış bir adamdan şair olmaz. Bizde üslubunu oluşturmuş şairlerin çoğu gelenekten beslenmiştir. İkinci Yeni şairlerinden Sezai Karakoç, önümüzde iyi bir örnektir. İslam medeniyetinin şairi olmak için Kur'an'ın öğretisini bilmeliyiz. Gelenek bize üst bir dili kazandırırken sevmeyi de öğretir. Duygularımızı hayallerimizi tefekkürümüzü zenginleştirir.

Modern şiir ya da günümüz şiiri deyince neyi anlıyoruz?

Modern, çağdaş manasında büyümlü bir kelime. Ondan herkes farklı şeyler anlıyor. Eskinin yerine yeniyi koymak daha doğru bir tanım. Eskiye bilerek yeniyi keşfetmektir modernizm. Bu iki boyutludur: Eskiye okumak ve yeni olanla sentezleyerek bir yol bulmaktır. Yeninin eskiye muhtaç olduğunu unutmamalıyız. Bizde tecdit düşüncesi hep yüzeyseldir. Bizim yazınımız polemikçi değildir. Bu yüzden bu konular yeterince irdelenmemiştir. Batıyı tercüme etmeyi, taklit etmeyi, kopya etmeyi “yenilik saymak” abestir. Her güncel olan metni yeni saymak yanlıştır. Yunus Emre: “Her gün yeniden doğarız / Bizden kim usanası?” derken eskimez yeniden bahsediyordu. Kur'an'ın ifadesiyle “Allah, her an yeni bir şendendir.” ayetinin hükmüne teslim olmuştu.

Şekil ve dil sorununu aşmak, yeni ve modern olmak için yeterli değildir. Bizde modern şiir, serbest şiire eş değer tutulur. Necip Fazıl heceyle yazan modern bir şairdi. Modern şiir yazıyorum diye nesirden daha zevksiz yazılar kale alanlar absürt şiir yazdılar. Yahya Kemal aruzla yazıyordu ama modern bir şairdi. Keşke, “Garip” akımı değil de Yahya Kemal'in açtığı yol takip edilebilseydi.

Edebiyat dergilerinde şiir “başrol oyuncusu” olarak ön yazıdan hemen sonra “cam kenarı”nda yer almasına rağmen neden şiir kitapları basılmıyor; basılsa da satmıyor. Şiir dergilerin ya da okurun “dolgu malzemesi” mi oldu?

Bugün faydacı (pragmatik) anlayış toplumlarda hakimdir. Her medeniyette bir bilgi, duygu ya da bir zaaf zirveye çıkıyor. Eski Mısır'da ezoterizm cahiliyede şiir, eski Yunan'da hitabet zirvelerdedi. Bugün ise insan iştirmek yerine görmeyi tercih ediyor. Çünkü iştirmek için kulaktan başka bir de gönül lazım. . Mevlana “Bişnev / İşt!” diye başladı Mesnevi'ye. Pragmatik bir kafaya sahip insan piyasaya göre davranacaktır. Yayıncı kazanmıyorsa elbette şiir kitabı basmaz. Bu insanların felsefesi böyle maalesef. Bu sadece bizde böyle değil bütün dünyada şiir fetret devrini yaşıyor.

Şiir kitaplarının da hikâye, deneme ve roman kitapları gibi çok okunması için özellikle Milli Eğitim Bakanlığının öncülüğünde edebiyat öğretmenlerinin öğrencilerine şiir ezberletmeleri ve şiir kitapları önermeleri şiiri ve şiir kitaplarına açılan kapıyı aralar mı?

Elbette okullarda şiir okutuluyor. Şiir dinletileri yapılıyor. Yeterince şiir ezberletildiğini söyleyemem. Bizde ezbercilik de yanlış anlaşılıştır. Ezbere karşı olmak bu değildir. Ben ezberlemeyi bir öğrenme tekniği olarak görüyorum. Asıl ezbercilik öğrendiğini anlamamaktır. Ya da doğru öğrendiğini doğru söylediğini yanlış anlamaktır. Ders kitaplarında yeterince şiir var. Ancak bizde edebiyat bilim olarak öğretiliyor. Öğrenciler edebiyat tarihi öğreniyor, gramer öğreniyor. Değişen müfredatla bunu önüne geçileceğini umuyorum.

Osmanlı Padişahlarının kahir ekseriyeti şiir ya da bir güzel sanatla ilgilendiğinden bir ince ruha sahiptir. Bundan dolayı içinde yaşamış olduğumuz yüzyıldan önce yaşamış şairler şiirleriyle hâlâ yaşamaya devam ediyorlar. Bu hususta gerek devleti yönetenler gerekse şehir eminlerine reçete olacak düşünceleriniz nelerdir?

Sanat eserlerinin insana sunduğu “ihsan” duygusu her devrin insanında az ya da çok vardı. İslam sanatındaki “tecrid” anlayışı imajdan çok soyut bir dil kurmayı ilham etmiştir. Bu konuda şunu söyleyebilirim sözün gücü bugün azaldı. Sözü söyleyen de önemli elbette. İslam medeniyeti lisan ve ihsan medeniyetiydi. Osmanlı padişahları İslam'ın hadimleri olarak hem sözün sultanı hem de şairlerin hamisi olmuşlardır.